

żydzi

Czy istniał żydowski ruch oporu?

Mimo oczywistego braku szans na zwycięstwo w walce z niemieckimi okupantami, istniał zbrojny i cywilny żydowski ruch oporu.

Okolo 1.5 miliona Żydów służyło w wojskach aliantów (Wielka Brytania, Francja, Związek Radziecki i USA). Kolejne 1.5 miliona walczyło przeciwko Niemcom w organizacjach partyzanckich. Oprócz tego ruch oporu działał w gettach i obozach koncentracyjnych. Indywidualne przeciwstawianie się polityce nazistów czy zbiorowe protesty były wyrazem żydowskiej niezgody na prześladowanie. Poza oporem militarnym i partyzanckim Żydzi przeciwstawiali się okupacji i prześladowaniom poprzez działalność kulturalną i religijną, która podtrzymywała ich na duchu i stanowiła źródło nadziei.

Nawet dobrze zorganizowany ruch oporu i partyzantka zbrojna nie były w stanie zapewnić Żydom ochrony przed prześladowaniem i eksterminacją. Żadnej możliwości obrony przed deportacjami nie mieli cywile bez dostępu do broni lub rodziny opiekujące się dziećmi lub niedołączonymi starcami.

Atak Niemiec w czerwcu 1941 zupełnie zaskoczył białostockich Żydów. Nie mieli czasu na ucieczkę czy zorganizowanie ruchu oporu.

Przedwojenny antysemityzm w Białymstoku

Przed I wojną światową Żydzi stanowili dwie trzecie mieszkańców Białegostoku. W 1936 r. w mieście żyło 42.482 Żydów i Żydówek. Po ataku Niemiec na Polskę w 1939 do miasta przybyło wielu żydowskich uchodźców z części Polski okupowanej przez Niemcy. Przed II wojną światową w Białymstoku kwitło żydowskie życie kulturalne, naukowe i gospodarcze.

Podobnie jak inne kraje Europy, również Polska posiadała jednak wielowiekowe tradycje antysemickie. Swymi korzeniami sięgały one wczesnego średniowiecza, ale na początku XX w. wrogość wobec ludności żydowskiej przybierała na sile. Na przykład w 1918 r. doszło do pogromu ludności żydowskiej w polskim wówczas Lwowie, w którym zginęło około 150 żydowskich Polaków.

W latach 30 antysemickie tendencje przybrały na sile dzięki wsparciu nacjonalistycznych partii politycznych i przy braku jednoznacznych reakcji Kościoła Katolickiego. Antyżydowska przemoc, szykanowanie i zagrożenie Żydom czy bojkot żydowskich sklepów należały do codzienności.

W 1939 miejscowi radni w Białymstoku wysłali do polskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych apelację o wprowadzenie regulacji utrudniających życie Żydów i Żydówek w Białostockiem, takich jak ograniczenie możliwości prowadzenia działalności handlowej i osiedlania się.

Białystoccy Żydzi pod okupacją sowiecką

Białystok został zajęty przez Niemców 15.9.1939, ale na podstawie paktu Ribbentrop-Mołotow (niemiecko-sowiecki pakt o nieagresji) tydzień później miasto zostało przekazane pod kontrolę radziecką.

W czasie okupacji radzieckiej (między wrześniem 1939 a czerwcem 1941) warunki życia Żydów w Białymstoku bardzo się pogorszyły. Żydzi nie mogli już publicznie praktykować swojej religii. Języki jidysz i hebrajski zostały zakazane. Synagogi i inne żydowskie instytucje zostały zamknięte lub opodatkowane wysokimi podatkami, tak że mieszkańcy nie mogli ich już utrzymywać. Osoby sprzeciwiające się polityce władz radzieckich były deportowane do obozów pracy. W regionie dochodziło też do przemocy i mordów na Żydach.

Polacy

Polskie społeczeństwo w okresie międzywojennym

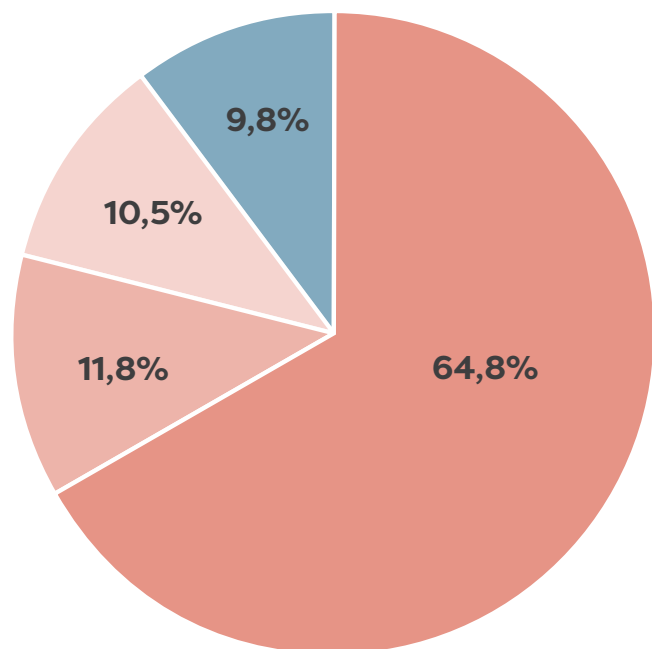
W międzywojennej Polsce mieszkali duże społeczności należące do różnych wyznań i grup etnicznych.

W 1931 żyło w Polsce ok. 32 milionów ludzi. Językiem ojczystym dla 68,9% z nich był polski, dla 10,1% ukraiński, dla 7,8% jidysz, dla 3,8% język ruski (wczesna forma ukraińskiego i białoruskiego), dla 3,1% białoruski, dla 2,3% niemiecki i dla 0,4% rosyjski.

64,8% ludności było wyznania rzymskokatolickiego, 11,8% prawosławnego, 10,5% greko-katolickiego, a 9,8% wyznawało judaizm.

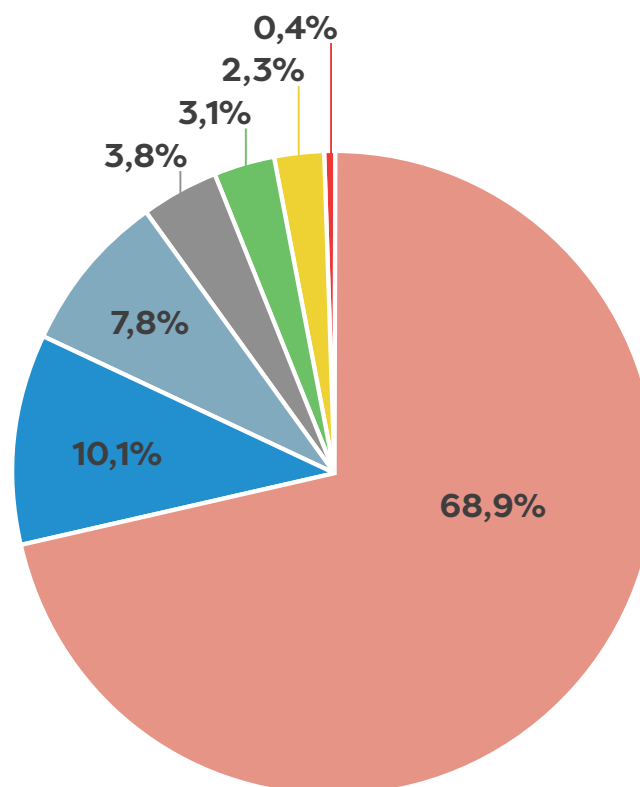
Jedynie jedna czwarta ludności Polski mieszkała w miastach. Większość Polek i Polaków pracowała w rolnictwie. Ludność żydowska była najbardziej zurbanizowana i zatrudniona głównie w rzemiośle. Wyraźne różnice gospodarcze, religijne i kulturowe stale rodziły napięcia społeczne.

Wyznania w Polsce w 1931 r.

64,8% rzymsko-katolickie
 11,8% prawosławne
 10,5% greko-katolickie
 9,8% judaizm

Języki w Polsce w 1931 r.

68,9% polski
 10,1% ukraiński
 7,8% jidysz
 3,8% ruski
 3,1% białoruski
 2,3% niemiecki
 0,4% rosyjski

Wpływ okupacji sowieckiej na ludność

Między 1939 a 1941 Sowieci przymusowo przesiedlili ponad 28.000 Polek i Polaków z białostockiego. W pierwszych miesiącach okupacji wielu Polaków straciło pracę w aparacie państwowym.

Dla ludności białoruskiej okupacja początkowo oznaczała polepszenie ich sytuacji. Z czasem narzucone przez Sowieców wysokie podatki doprowadziły do napięć między Białorusinami a okupantami.

Sowieci rozpoczęli wprowadzenie we wschodniej Polsce systemu komunistycznego. Chętni do współpracy byli nagradzani, a przeciwnicy komunizmu musieli liczyć się z problemami.

Kolaboracja z Niemcami w Polsce wschodniej

Początek okupacji niemieckiej latem 1941 oznaczał dla polskiej ludności duże zmiany. Niemcy stworzyli jednostki policji do których rekrutowali polskich Ukraińców. Na wezwanie okupantów zgłosiło się ponad 80,000 chętnych. Wskazuje to na wysoką gotowość Ukraińców do współpracy z Niemcami. Ludności polskiej Niemcy nie składali żadnych poważnych ofert współpracy. Jednocześnie polska policja brała udział w organizowanych przez Niemców prześladowaniu Żydów i Żydówek.

Jak wyglądał polski ruch oporu?

Polska ogłosiła kapitulację 6 października 1939, ale przez cały okres okupacji Polki i Polacy podejmowali różne formy przeciwstawiania się okupantom. Kierowana przez rząd na uchodźstwie w Londynie polska armia na uchodźstwie brała udział w walkach przeciwko Niemcom na frontach II wojny światowej. Jednocześnie w okupowanej Polsce powstało Państwo Podziemne z własnym wojskiem – Armią Krajową. Państwo podziemne utrzymywało sieć kontaktów z aliantami i polskim rządem w Londynie. 1.8.1944 w Warszawie wybuchło powstanie, będące największym zrywem zbrojnym przeciwko nazistowskiemu Niemcom. Powstanie upadło po 63 dniach.

Polska a niemiecko-radziecki pakt o nieagresji

Niemiecko-radziecki pakt o nieagresji został podpisany w Moskwie 24 sierpnia 1939 przez ministrów spraw zagranicznych obu krajów. Pakt podpisano na 10 lat. Umowa gwarantowała Niemcom, że Rosja nie zainterweniuje w przypadku ataku Niemiec na Polskę. W tajnym protokole nazistowskie Niemcy zobowiązywały się do zwrócenia Rosji ziem utraconych przez nią po I wojnie światowej (czyli wschodniej Polski). Atak Niemiec na Związek Radziecki w czerwcu 1941 był złamaniem paktu o nieagresji. Niemcy zajęli wtedy również Białystok.

Jak byli traktowani Polacy pod okupacją niemiecką?

Według ideologii nazistowskiej ludność polska została skategoryzowana jako „słowiańscy podludzie”, którzy w nowym rasistowskim porządku świata mieli służyć jako niewolnicy niemieckiej „rasie panów”. Jedynie niewielka część ludności polskiej została uznana za „germanizowalną”, czyli potencjalnie możliwą do zintegrowania ze społeczeństwem niemieckim.

Nazistowskie Niemcy wykorzystywały gospodarczo okupowane przez siebie tereny oraz deportowały i mordowały mieszkających tam ludzi. Duchowa, polityczna i kulturalna elita polskiego społeczeństwa była prześladowana i w systematyczny sposób eksterminowana. Celem było zniszczenie życia kulturalnego w Polsce, a polskie dzieci miały nie umieć nawet czytać i pisać. Wielu Polaków, w tym kobiet i dzieci zostało deportowanych do Niemiec do pracy przymusowej. Ofiarą nazistowskich represji padło ok. 1.9 miliona polskich cywilów. Celem nazistów było nie tylko usunięcie Polski z mapy świata, ale również ze świadomości.

Jaki był stosunek polskiego społeczeństwa większościowego do Żydów i Żydówek?

Podobnie jak inne kraje Europy, również Polska posiadała tradycje antysemickie. Swymi korzeniami sięgały one wczesnego średniowiecza i legend o krwi, czyli nieprawdziwych historii o porywaniu przez Żydów dzieci do produkcji macy. W latach trzydziestych antysemickie nastroje przybrały na sile dzięki wsparciu nacjonalistycznych partii politycznych i przy braku zdecydowanej reakcji Kościoła katolickiego. Antyżydowska przemoc, szykanowanie i grożenie Żydom, czy bojkot żydowskich sklepów, należały do codzienności.

Część Polek i Polaków obwinała Żydów za okupację sowiecką i pogorszenie się ich sytuacji. Postrzegali Żydów jako zaangażowanych w międzynarodową konspirację przeciwko Polsce. Nastawione wrogo do Żydów grupy propagowały teorie o żydowskim zaangażowaniu w ruch komunistyczny. Część Żydów faktycznie dołączyła do partii komunistycznej, widząc w niej sojusznika w walce z Hitlerem. Większość jednak pozostawała niezaangażowana politycznie. Nastroje antykomunistyczne i antysemickie tymczasem nasilały się. Prowadziło to do grabieży i przemocy.

W czasie okupacji niemieckiej część polskiego społeczeństwa kolaborowała z Niemcami, część przede wszystkim bała się o własne życie, a część w bohaterski sposób angażowała się w opór przeciwko okupantowi i w pomoc prześladowanym Żydom. Zdarzało się, że Polacy wydawali Niemcom czy nawet mordowali swoich żydowskich sąsiadów.

Niektórzy Polacy okazywali prześladowanym Żydom solidarność. Pomoc Żydom w okupowanej Polsce była jednak obarczona większym ryzykiem niż w Europie Zachodniej. Za pomoc Żydom lub umożliwienie im ucieczki groziła w Polsce kara śmierci. Niemcy mordowali często całe rodziny za karę za pomaganie Żydom.

Niemiecka Policja

„Niemiecka wspólnota narodowa” jako „wspólnota rasowa”

Według ideologii nazistowskiej naród niemiecki widziano jako aryjską wspólnotę rasową i światopoglądową. „Niemiecka wspólnota narodowa” (niem. *Volksgemeinschaft*) to sformułowana przez nazistów koncepcja tego jak powinno wyglądać niemieckie społeczeństwo. Ten, kto nie należał do tej wspólnoty, był wykluczany, prześladowany lub mordowany.

Poza „Volksgemeinschaft” znajdowali się przeciwnicy polityczni (komuniści i socjaldemokraci), grupy religijne (świadkowie Jehowy), grupy stygmatyzowane społecznie (osoby homoseksualne) czy tzw. aspołeczni (bezdumni, uzależnieni, prostytutki, bezrobotni, młodzież z problemami społecznymi), osoby niepełnosprawne fizycznie i psychicznie czy grupy zdefiniowane rasistowsko – Romowie i w głównej mierze Żydzi.

Zasada przywództwa Führera

Zasada przywództwa Führera związana jest z żądzą władzy Adolfa Hitlera. Jego wola była obowiązującym prawem. Ponieważ „wola Führera” nie zawsze była dokładnie sprecyzowana, „zasada przywództwa Führera” wymagała często indywidualnej inicjatywy osób które starały się „przypodobać się” Hitlerowi wychodząc naprzeciw jego życzeniom. W kontekście ludobójstwa na Żydach oznaczało to, że również niscy rangą oficerowie i żołnierze, gdy nie mieli jasnych rozkazów, działali na własną rękę. Mordowali Żydów, nieżydowskich cywilów i jeńców wojennych.

Ideologia nierówności

W nazistowskiej wizji świata narody uporządkowane były wedle rasistowskiej hierarchii na której szczycie była tzw. „rasa aryjska”.

Nazistowskie Niemcy planowały utworzenie tzw. „rzeszy wielkoniemieckiej” w Europie lub na całym świecie. W ramach tej wizji świata inne narody miały służyć „aryjskiej rasie panów”. W ten sposób dla Niemców miała zostać stworzona „przestrzeń życiowa” (*Lebensraum*).

Wedle tej hierarchii narody słowiańskie znajdowały się na najniższej pozycji i w związku z tym miały być na zawsze zniewolone.

Według ideologii nazistowskiej Żydzi znajdowali się poza kategorią „ras” ludzkich i byli tzw. „podludźmi”. W ten sposób naziści uzasadniali ich fizyczną eksterminację.

Wojna na wyniszczenie

Atakiem na Związek Radziecki 22 czerwca 1941 (zwanym również „planem Barbarossa”), II wojna światowa przybrała charakter rasistowskiej wojny na wyniszczenie. Wymordowanie Żydów było przewidziane od początku. Wydany 6 czerwca 1941 tzw. „rozkaz komisarzy“ nakazał zamordowanie komisarzy Armii Czerwonej znajdujących się w niemieckiej niewoli. Mimo, że nie zachował się żaden pisemny rozkaz Hitlera nakazujący wymordowanie europejskich Żydów, atak na Związek Radziecki uważany jest za cezurę rozgraniczającą „mord masowy” i „ludobójstwo.”

Przynależność grupowa / mundur

Mundur wojskowy identyfikuje osobę go noszącą jako członka zawodowej organizacji zbrojnej. W ten sposób mundur staje się symbolem przynależności grupowej.

Często osoba nosząca mundur postrzega władzę organizacji którą reprezentuje jako swoją własną władzę. To utożsamianie jest wzmacniane przez order i odznaczenia noszone na mundurze. Sugerują one, że nosząca/y mundur zachował/a się wzorowo czy że doskonale wypełnia swoje obowiązki. Te odznaczenia wzmacniają też lojalność jednostki wobec instytucji.

Mundur odróżni osobę noszącą go od osób nieumundurowanych. Jednocześnie odbiera mu/jej indywidualny charakter, ponieważ osoba w mundurze jest postrzegana jedynie jako część grupy.

Po morderstwie w Białymstoku sześcioro niemieckich policjantów otrzymało Krzyż Żelazny drugiej klasy.

Rekrutacja i skład batalionów policji

Bataliony policji były zorganizowanymi na wojskowy sposób oddziałami grupującymi od 500 do 700 mężczyzn. Zostały utworzone na początku wojny z już wcześniej istniejących jednostek.

W czasie II wojny światowej istniało łącznie 130 batalionów policji. W ich skład wchodziło wieloletni funkcjonariusze policji jak i nowi rekruci którzy dobrowolnie zgłosili się do służby w policji.

Motywy wstąpienia do batalionów policji były różne. Część mężczyzn liczyła na stabilny dochód i możliwość szybkiego awansu. Część mężczyzn do wstąpienia do policji zachęcała ideologia nazistowska. Młodzi rekruci byli poza tym zwolnieni ze służby w Wehrmachcie.

Struktura wiekowa batalionu 309

---

309 Batalion Niemieckiej Policji został utworzony w Kolonii we wrześniu 1940 r. Większość jego członków pochodziła z Nadrenii.

Stanowiska dowódcze piastowali doświadczeni policjanci. To oni kształcili też świeżo dokooptowanych rekrutów, którzy zgłaszali się do służby dobrowolnie.

Większość rekrutów urodziła się w latach 1909–1912. W 1941 mieli więc od 29 do 32 lat. Gdy naziści przejmowali władzę w Niemczech to pokolenie mężczyzn miało więc 21–24 lata. Oznacza to, że ukończyli szkoły w czasach demokratycznych, w republice weimarskiej. Jako młodzież nie byli więc zindoktrynowani propagandą nazistowską tak jak późniejsze roczniki.

Światopoglądowe szkolenie policjantów

W czasach nazistowskich funkcjonariusze policji mieli przemienić się w „wojowników światopoglądowych.” W ten sposób szkoleni i radykalizowani byli również członkowie 309 Batalionu Policji Niemieckiej i jego dowódca Ernst Weis.

Dla dowódcy SS i szefa niemieckiej policji Heinricha Himmlera przekonania światopoglądowe policjantów były istotne tak samo jak ich trening wojskowy. W centrum światopoglądowego szkolenia policji stało tzw. „światowe żydostwo”.

Żydom zarzucano chęć panowania nad światem i plan zniszczenia Niemiec na ścieżce wojennej. Wedle tych absurdalnych argumentów wymordowanie Żydów miało być „środkiem koniecznym” do ocalenia Niemiec.

Radykalny antysemityzm nazistowski był dla wielu policjantów podstawą ich indywidualnych działań w czasie wojny.

„Działania przyjazne Żydom” – jakie były ich konsekwencje?

W latach powojennych w Niemczech rozprzestrzeniona była legenda wedle której odmowa strzelania do Żydów miała prowadzić do śmierci danego żołnierza czy policjanta. Żaden taki przypadek nie został jednak potwierdzony.

Niemniej jednak, dowódca SS i niemieckiej policji Heinrich Himmler próbował uniemożliwić działania przyjazne ludności żydowskiej. Wykorzystywano do tego m.in. paragraf 92 kodeksu postępowania przed sądami wojskowymi, który piętnował „nieposłuszeństwo.” Ustęp drugi tego paragrafu przewidywał karę więzienia lub śmierci za nieposłuszeństwo w czasie pełnienia służby wojskowej lub za ciężkie naruszenie rozkazów. W ten sposób sędziowie SS byli zachęceni do klasyfikowania zachowań odmiennych ideologicznie od ideologii nazistowskiej jako przypadków wojskowego nieposłuszeństwa. Karanie zachowań przyjaznych Żydów było skodyfikowane również w prawie dotyczącym funkcjonariuszy publicznych takich jak policjanci. Zwracano na to uwagę m.in. w policyjnym czasopiśmie „Der deutsche Polizeibeamte” (Niemiecki policjant).

W czasie wojny na wyniszczenie policjantów nie zastraszano w taki sposób. Zamiast tego policjanci byli zachęceni do antysemickich zachowań poprzez system pochwał, orderów, osobistych korzyści i poczucia przynależności do grupy.

Odmowa wykonania rozkazów – jakie były jej konsekwencje?

Po II wojnie światowej wielu niemieckich żołnierzy i policjantów zwracało uwagę na konieczność „wypełniania rozkazów.” Sugerowali, że w przeciwnym razie groziła im surowa kara, w tym kara śmierci.

Ogólnie rzecz biorąc, odmowa udziału w egzekucji żydowskich cywilów była zjawiskiem rzadkim. Nie jest znany żaden przypadek, w którym niemiecki żołnierz lub policjant został zabity ze względu na odmowę w udziału w egzekucji.

Uchylający się do udziału w rozstrzeliwaniach musieli liczyć się przede wszystkim z ostracyzmem społecznym ze strony kolegów i szykanami typu „mięczak”. Odmowa udziału w egzekucjach mogła mieć też negatywny wpływ na rozwój kariery zawodowej czy prowadzić do przeniesienia do innego oddziału.

Nie oznacza to jednak, że w sztywnej wojskowej hierarchii można było bez problemu odmówić wykonania rozkazu. Ten, kto decydował się na to musiał wykazać się odwagą podjęcia ryzyka i nie ugiąć się pod groźbą potencjalnej kary.

Wehrmacht

„Niemiecka wspólnota narodowa” jako „wspólnota rasowa”

„Niemiecka wspólnota narodowa” (niem. *Volksgemeinschaft*) to sformułowana przez nazistów koncepcja tego jak powinno wyglądać niemieckie społeczeństwo.

Naród niemiecki widziano jako aryjską wspólnotę rasową i światopoglądową. Ten kto nie należał do tej wspólnoty, był wykluczany, prześladowany lub mordowany.

Poza „Volksgemeinschaft” znajdowali się przeciwnicy polityczni (komuniści i socjaldemokraci), grupy religijne (świadkowie Jehowy), grupy stygmatyzowane społecznie (osoby homoseksualne) czy tzw. aspołeczni (bezdumni, uzależnieni, prostytutki, bezrobotni, młodzież z problemami społecznymi), osoby niepełnosprawne fizycznie i psychicznie czy grupy zdefiniowane rasistowsko – Romowie i w głównej mierze Żydzi.

„Volksgemeinschaft” stała się z głównych osi ideologicznych nazizmu.

Zasada przywództwa Führera

Zasada przywództwa Führera związana jest z żądzą władzy Adolfa Hitlera. Jego wola była obowiązującym prawem. Ponieważ „wola Führera” nie zawsze była dokładnie sprecyzowana, „zasada przywództwa Führera” wymagała często indywidualnej inicjatywy osób które starały się „przypodobać się” Hitlerowi wychodząc naprzeciw jego życzeniom. W kontekście ludobójstwa na Żydach oznaczało to, że również niscy rangą oficerowie i żołnierze, gdy nie mieli jasnych rozkazów, działali na własną rękę. Mordowali Żydów, nieżydowskich cywilów i jeńców wojennych.

Ideologia nierówności

W nazistowskiej wizji świata narody uporządkowane były wedle rasistowskiej hierarchii na której szczycie była tzw. „rasa aryjska”.

Nazistowskie Niemcy planowały utworzenie tzw. „rzeszy wielkoniemieckiej” w Europie lub na całym świecie. W ramach tej wizji świata inne narody miały służyć „aryjskiej rasie panów.” W ten sposób dla Niemców miała zostać stworzona „przestrzeń życiowa” (*Lebensraum*).

Wedle tej hierarchii narody słowiańskie znajdowały się na najniższej pozycji i w związku z tym miały być na zawsze zniewolone.

Według ideologii nazistowskiej Żydzi znajdowali się poza kategorią „ras” ludzkich i byli tzw. „podludźmi”. W ten sposób naziści uzasadniali ich fizyczną eksterminację.

Wojna na wyniszczenie

Atakiem na Związek Radziecki 22 czerwca 1941 (zwanym również „planem Barbarossa”), II wojna światowa przybrała charakter rasistowskiej wojny na wyniszczenie. Wymordowanie Żydów było przewidziane od początku. Wydany 6 czerwca 1941 tzw. „rozkaz komisarzy“ nakazał zamordowanie komisarzy Armii Czerwonej znajdujących się w niemieckiej niewoli. Mimo, że nie zachował się żaden pisemny rozkaz Hitlera nakazujący wymordowanie europejskich Żydów, atak na Związek Radziecki uważany jest za cezurę rozgraniczającą „mord masowy” i „ludobójstwo”.

Przynależność grupowa / mundur

Mundur wojskowy identyfikuje osobę go noszącą jako członka zawodowej organizacji zbrojnej. W ten sposób mundur staje się symbolem przynależności grupowej.

Często osoba nosząca mundur postrzega władzę organizacji którą reprezentuje jako swoją własną władzę. To utożsamianie jest wzmacniane przez order i odznaczenia noszone na mundurze. Sugerują one, że nosząca/y mundur zachował/a się wzorowo czy że doskonale wypełnia swoje obowiązki. Te odznaczenia wzmacniają też lojalność jednostki wobec instytucji.

Mundur odróżni osobę noszącą go od osób nieumundurowanych. Jednocześnie odbiera mu/jej indywidualny charakter, ponieważ osoba w mundurze jest postrzegana jedynie jako część grupy.

Po morderstwie w Białymstoku sześćcioro niemieckich policjantów otrzymało Krzyż Żelazny drugiej klasy.

Rekrutacja

W przeciągu II wojny światowej w niemieckiej armii służyło około 18 milionów żołnierzy (nie jednocześnie).

Głównym zwierzchnikiem armii był Adolf Hitler.

W 1935 Armia Rzeszy (Reichswehr) stała się Wehrmachtem. Równocześnie wprowadzono powszechny obowiązek wojskowy. Niemieckie wojsko zmieniło charakter z armii obronnej na armię której celem był atak.

Do niemieckiej armii zaciągano mężczyzn w wieku od 18 do 45 lat, posiadających obywatelstwo niemieckie i „pochodzenie aryjskie.“ Ustawa o przywróceniu statusu funkcjonariusza publicznego z 1935 wykluczała Żydów z dostępu do służby w Wehrmachcie.

Uchylenie się od służby wojskowej lub dezercja z niej oznaczała karę śmierci. Zwolnienie od służby wojskowej otrzymywały tylko osoby pracujące w „przemysle istotnym dla armii.”

Odmowa wykonania rozkazów – jakie były jej konsekwencje?

Po II wojnie światowej wielu niemieckich żołnierzy i policjantów zwracało uwagę na konieczność „wypełniania rozkazów.” Sugerowali, że w przeciwnym razie groziła im surowa kara, w tym kara śmierci.

Ogólnie rzecz biorąc, odmowa udziału w egzekucji żydowskich cywilów była zjawiskiem rzadkim. Nie jest znany żaden przypadek, w którym niemiecki żołnierz lub policjant został zabity ze względu na odmowę w udziału w egzekucji.

Uchylający się do udziału w rozstrzeliwaniach musieli liczyć się przede wszystkim z ostracyzmem społecznym ze strony kolegów i szykanami typu „mięczak.” Odmowa udziału w egzekucjach mogła mieć też negatywny wpływ na rozwój kariery zawodowej czy prowadzić do przeniesienia do innego oddziału.

Nie oznacza to jednak, że w sztywnej wojskowej hierarchii można było bez problemu odmówić wykonania rozkazu. Ten, kto decydował się na to musiał wykazać się odwagą podjęcia ryzyka i nie ugiąć się pod groźbą potencjalnej kary.